

Una reflexió sobre la policia durant la Segona República¹

MANEL RISQUES CORBELLA
Professor titular d'història contemporània
a la Universitat de Barcelona

67

1. INTRODUCCIÓ

L'any 1945, coincidint amb la fi de la Segona Guerra Mundial, era publicat a França un llibre molt singular: *Estudio y crítica de la Policía Española*. Els seus autors eren funcionaris del cos de policia de la República: Sebastián Lleó Ferrer, Isidro Oliveras Collgrós i Matías de Inés Campos. Tots tres s'havien exiliat al sud de França, arran de la victòria franquista en la Guerra Civil. La publicació, sense peu editorial, començava amb sengles «Cartas abiertas» de Carlos de Juan, exdirector general de Seguretat durant la República, i de Juan J. Gómez Serrano, comissari de primera classe del Cos de Seguretat. I s'acompanyava d'un pròleg de Leopoldo Garrido, fiscal general de la República espanyola. El text porta la data d'abril de 1945. Un moment en què les expectatives generades per la victòria aliada sobre l'Eix obria unes esperances sobre la fi del règim franquista que no es van confirmar, però que impulsaven l'aparició de textos com el referenciat. Deien els autors:

... tenemos fe en la bondad de nuestra causa profesional y en las etapas que para España guarda el porvenir. Y de la misma manera que esperamos que la República Española resurja un día, y convencidos de que éste no está lejano ya, esperamos también que será humana y comprensiva, fuerte y ordenada, libre, justa, respetuosa y respetada.

Y de ser así, como lo deseamos, estamos seguros de que el Cuerpo de la Policía Española, que ha de ser llamado a jugar su papel imprescindible e ingrato, será escuchado en sus sugerencias, atendido en sus necesidades, respetado por sus

1. (I). Aquest article forma part d'un treball més ampli, en una segona part del qual es faria una reflexió sobre la policia durant els anys de la Guerra Civil.

méritos y estimado por su integridad, ya que siendo éste su propio interés, y el más respetable del país que sirve, pondrá en él todos sus esfuerzos y voluntad.

Pero, como en toda transformación, habrá sus casos dolorosos, sus amputaciones necesarias, sus sacrificios convenientes. Porque si la Policía Española ha de resurgir de las cenizas en que quedara sumida al ser derrumbada la República, habrá de hacerlo con la gallardía y virilidad que su condición exigen, pero también con la ponderación y serenidad que sus funciones requieren (...) Porque ser policía es merecer la confianza de nuestros conciudadanos. Es ser un engranaje en la fuerza arrolladora e imperiosa del Estado (...)

En definitiva, i d'acord amb l'antic director de la Policia judicial francesa, M. Guixard, consideraven que «la Policía es, de entre todas las profesiones la que en mi opinión exige mayor actividad intelectual y física. Algunas veces pienso que, si en una vida próxima guardara mis recuerdos de la presente, yo reanudaría la carrera que estoy terminando».²

Sobre la base d'aquestes premisses, l'obra esdevé una reflexió sobre la funció policial desenvolupada al llarg de la República i una anàlisi crítica de la reforma dels anys 1936-37, amb una darrera part que incorpora una proposta d'organització per a la policia del futur, un cop restablerta la legalitat democràtica republicana. Vincula l'esperança del demà amb l'examen de l'ahir. I si aquest demà no va confirmar-se, la comprensió de l'ahir que plantegen ofereix uns elements de molt interès per entendre la funció policial en un moment de profunda crisi política com van ser els dies 18 i 19 de juliol de 1936.

2. LA REGULACIÓ DE LA POLICIA

En proclamar-se la República, el Reglament provisional de la Policia Governativa, aprovat en el Reial decret de 25 de novembre de 1930, era la norma que regulava l'organització del cos. Refonia les diverses disposicions que fins llavors existien i introduïa una sèrie de reformes en l'estructura i les relacions entre els cossos de Vigilància i de Seguretat. Però, pels autors del llibre, aquest Reglament no només era insuficient sinó que presentava una sèrie de deficiències que el feien anacrònic i l'invalidaven com a eina de reforma de la policia espanyola.

En primer lloc, no resolía adequadament la relació entre els cossos policials ni la seva direcció. L'article 7 fixava:

La dirección de los servicios de carácter policial y de conjunto de los dos Cuerpos que constituye la Policía Gubernativa la asumirá el de Vigilancia. Al de

2. LLEÓ FERRER, S.; OLIVERAS COLLGRÓS, I.; DE INÉS CAMPOS, M. *Estudio y crítica de la Policía Española*. 1945, p. 22-23.

Seguridad sólo le incumbe actuar como auxiliar o ejecutor, salvo en los casos que por circunstancias especiales, se vea obligado a actuar por cuenta propia.

La dirección a que hace referencia el párrafo anterior habrá de ajustarse a las órdenes que a los efectos de Servicio dicten, con arreglo a sus facultades, las Autoridades gubernativas de las provincias y Jefes Superiores de Madrid y Barcelona. Sin embargo, en casos de urgencia, pueden los Jefes de Vigilancia requerir el auxilio de los de Seguridad sin que medie previa orden de las Autoridades citadas.

En conseqüència no quedaven delimitades les esferes d'actuació del governador civil i dels caps superiors de Policia i es preveia que, en casos excepcionals o d'urgència, la direcció passés a mans dels caps de Vigilància. A més, l'article 15 determinava que:

En la ejecución de los Servicios requeridos al Cuerpo de Seguridad por el de Vigilancia, el Jefe de aquel los establecerá bajo su responsabilidad en la extensión y forma que estime más conveniente en bien del servicio, sin que el de Vigilancia, al formular el requerimiento, pueda indicar los funcionarios que hayan de realizarlo, su número y forma de practicarlo, que serán de la libre iniciativa del de Seguridad.

Així doncs, el Servei de Seguretat, al mateix temps que assolía un caràcter autònom i no admetia interferències externes, quedava subordinat al de Vigilància i n'esdevenia auxiliar. Aquesta supeditació del Cos de Seguretat al de Vigilància era considerada «un craso error además de (...) una flagrante injusticia que se encuentra innegablemente en la base misma de este estado caótico, produciendo, como consecuencia natural, la inestabilidad en las relaciones y atribuciones de los dos Cuerpos».³

En segon lloc, les prescripcions fixades a l'article 5, que estableixen la militarització del Cos de Seguretat, constitueixen un nou centre d'atenció crítica. Deia el susdit article que:

El Cuerpo de Seguridad, aún cuando también de carácter civil, deberá regirse por normas militares en su instrucción, disciplina interna y nomenclatura de sus categorías. Las clases e individuos del Cuerpo de Seguridad quedan sometidos al Código de Justicia Militar únicamente en lo referente a la subordinación debida a los Jefes y Oficiales de su Corporación, y cuando actúen como Unidades Militares frente a rebeldes o sediciosos, declarado o no el Estado de Guerra. En los atentados con armas y explosivos de que sean objeto serán considerados como Fuerza Armada, si aquellos se realizan por rebeldes, sediciosos o declarado el Estado de Guerra. Los Jefes y Oficiales, en sus relaciones entre sí, y con los demás del Ejército, seguirán sujetos al Fuero que les corresponda, ya que el Servicio Especial que desempeñan no les exime de su condición.

3. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., p. 34.

L'anacronisme raïa en el fet de pretendre l'harmonització de dues condicions antagòniques: la civil i la militar. La contradicció entre ambdues es resolvia favorablement a la militar, la qual cosa deixava gairebé sense contingut el caràcter «civil» del Cos de Seguretat.⁴ D'aquesta manera, es mantenia una continuïtat, considerada nefasta, amb el que havia estat en èpoques precedents (els temps de Martínez Anido, Arlegui i Primo de Rivera). En conseqüència, «el Reglamento (...) confeccionado y promulgado en los últimos tiempos de la Monarquía-Dictadura, se inspira, precisamente, en las concepciones del estado militarista y adiciona, a los ya existentes, los errores que tal concepto lleva fatalmente consigo».⁵

D'acord amb aquesta normativa, la República va rebre com a herència un Cos d'Investigació i Vigilància definit com un organisme civil que estava regulat pel Reglament provisional i que era dependent de la Direcció General de Seguretat (DGS). Els seus components procedien de l'antic Cos de Vigilància i de les promocions de l'Escola de Policia, valorada en els termes següents:

Los medios de que dispone, para el ejercicio de la misión que le está encomendada, son notoriamente rudimentarios y su preparación, salvo casos individuales dignos de elogio, bastante deficientes en cuanto a conocimientos de carácter técnico y de procedimiento moderno.

I un Cos de Seguretat, que era un organisme civil regit per normes i disciplina militars i pel Reglament provisional. Depenia de la DGS i les seves intervencions:

... figuraban, generalmente, en comparecencias ante los funcionarios de Vigilancia y su misión se reducía, cuando no era en actuación directa contra sediciosos, a la «presencia dentro de Demarcaciones que a sus individuos estaban asignados». Sus Jefes y Oficiales eran procedentes del Ejército...⁶

Sobre aquests aspectes també va incidir l'inspector José López de Sagredo, creador del Laboratori de Tècnica Policial de Catalunya a Barcelona (1932), a la Comissaria d'Ordre Públic de la Generalitat, i autor d'un altre interessant text mecanoscrit «Cuando yo era policía en Cataluña durante la sublevación fascista. Años 1936 al 1939», en què afegeix elements nous. D'una banda, va posar l'èmfasi en la procedència militar dels comandaments del Cos de Seguretat, motiu pel qual:

4. Sobre la militarització de les forces policials durant la República, vegeu BALLBÉ, M. *Orden Público y militarismo en la España constitucional (1812-1983)*. Madrid: Alianza, 1983.

5. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., p. 38.

6. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., p. 39.

... tiene mandos desligados completamente de la función que ha de realizar, y el espíritu militar es el único que preside todos sus actos. Están ayunos de la más ligera técnica policial, ya que en las Academias militares no se enseña nada sobre esta materia, llegando incluso a despreciarla absurdamente...

D'altra banda, López de Sagredo considerava lògica la subordinació de Seguretat al Cos de Vigilància però criticava l'esperit corporatiu dels caps de Seguretat, que els enfrontava amb els agents de Vigilància. Acceptaven la subordinació per imposició superior però, en la pràctica, hi havia una rivalitat que va perjudicar la funció policial.⁷ Finalment, remarca-va la manca de preparació professional d'aquests policies i la ineficàcia que derivava de la seva acció, a causa del sistema d'organització de les patrulles formades per dos policies que canviaven sempre de parella i dels constants canvis de demarcació a què estaven sotmesos. Per la seva pròpia formació i posició, López de Sagredo defensava la necessitat de prioritzar la professionalització de la policia, l'impuls del Gabinet d'Identificació i la plena subordinació de l'acció de Seguretat a Vigilància, on els avenços tècnics eren la millor garantia de l'eficàcia policial.⁸

La problemàtica policial s'amplificava en funció de la quantitat de cossos existents: Guàrdia Civil, Mossos d'Esquadra, Miquelets, policia urbana uniformada i no uniformada, policia de trànsit urbà, serenos municipals i vigilants nocturns. També hi havia el cos dels Carrabiners i els nous vigilants de carreteres. A més, es va crear la Guàrdia d'Assalt, també dependent de la DGS, que López de Sagredo valora tan ineficaç com el cos de Seguretat i que si en un principi semblava que podia servir per millorar la situació no va ser així: «al poco tiempo de su bárbara actuación, la realidad de los hechos nos convenció del error en que estábamos, debido a un mando desacertado que los enfrenta con demasiada frecuencia al elemento obrero y estudiantil. Se les empezó a conocer como los «castigantes» del ciudadano, acarreándose el odio de las clases sociales...».⁹ Segons Lleó-Oliveras-De Inés, aquesta multiplicitat de cossos no va orientar-se de forma convenient per a la defensa de la República ja que no es va abordar una reforma que, a més de necessària, calia fer-la sobre bases de raciona-

7. LÓPEZ DE SAGREDO, J. *Cuando yo era policía en Cataluña durante la sublevación fascista. Años 1936 a 1939*, editat a Maracaibo (Veneçuela), 1959. Biblioteca Nacional, Madrid. 54 pàgines. La cita textual, p. 36.

8. LÓPEZ DE SAGREDO, J., op. cit., 1959, p. 37. Deia el següent: «Por ese voluntario divorcio con la policía de Investigaciones, poseedora de las colecciones fotográficas, de los ficheros dactiloscópicos, de los archivos de antecedentes penales y del conocimiento de las características y modalidades en el modo de operar de cada clase de delincuente y que, a la vez se halla en contacto directo con los juzgados, a los Guardias de Seguridad no se les da conocimiento de los maleantes que más actúan, y los lugares de su actuación, y hasta se les deja en la mayor ignorancia del modo de «trabajar» de los carteristas, timadores, mecheros, poleos, espadistas, palquistas, gatos, atracadores, falsificadores y toda la fauna criminal, los que fácilmente pueden realizar su especialidad en las inmediaciones de estos Guardias de Seguridad, sin miedo a ser descubiertos por ellos».

9. LÓPEZ DE SAGREDO, J., op. cit., 1959, p. 36.

litat. El que va dur-se a terme va ser insuficient i bàsicament centrat en la transferència a Governació de la Guàrdia Civil i en el canvi de nom de la seva Direcció General pel d'Inspecció General.¹⁰ En definitiva, les reformes endegades van ser insuficients perquè, de fet, només van suposar un canvi d'etiqueta monàrquica per una altra de republicana:

Era necesario, en aquel momento propicio, «reorganizar, reformar, modernizar». Romper con unas tradiciones absurdas. Anular los organismos insuficientes. Extirpar lo que se considerase malo, corrompido o inservible, y construir nuevamente. Construir los organismos necesarios y eficaces, modernos y bien dotados. Construir de acuerdo a las necesidades presentes y futuras. Construir lo que la república no tenía y que le era imprescindible: una Policía...¹¹

Els autors remarquen com a necessitat —que no va ser atesa— la reforma del caràcter i de l'estructura de la policia espanyola. Això suposava impulsar una policia amb un caràcter netament civil i amb una estructura orgànica adaptada a aquest caràcter civil i capaç de respondre a les necessitats derivades dels nous costums, de la situació democràtica i dels nous avenços tècnics de la criminologia. És a dir, un cos únic de policia molt professionalitzat i, evidentment, desmilitaritzat.

3. LA POLICIA DEPENDENT DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

Un dels aspectes més destacats en què paren l'atenció els autors és que la policia passés a dependre de la Generalitat de Catalunya, la qual cosa va comportar la desaparició dels governadors civils i la creació del càrrec de comissari general de Catalunya, que, per delegació del conseller de Governació, va passar a exercir les funcions, ampliades, dels antics caps superiors de Policia i algunes de les reservades al director general de Seguretat. Aquest procés va ser bastant més complex de com el presenten els autors.¹² El punt d'arrencada del seu plantejament del tema és el següent:

No hubiese dejado de originar un problema embarazoso para la Policía de la República Española el de la cesión y traspaso de los servicios de Orden Público y Policía a las regiones autónomas, puesto que, si bien este caso concurría solamente,

10. Sobre el tema de la Guàrdia Civil i la transferència del seu servei a la Generalitat de Catalunya, vegeu RISQUES, M.; BARRACHINA, C. *Procés a la Guàrdia Civil. Barcelona, 1939*. Barcelona: ed. Pòrtic, 2001. També OTERINO CERVELLO, A. *La Guardia Civil al servicio de la Generalidad de Cataluña* (text mecanografiat, s/d, 149 pàgines). Madrid: Biblioteca de la Guardia Civil.

11. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945, p. 41.

12. RISQUES, M. *El gobernador civil de Barcelona durant la Segona República* (text inèdit). Mollet del Vallès: Escola de Policia de Catalunya, 2002.

de momento, en lo que a Cataluña se refiere, no por eso estaban cerradas las posibilidades de obtener la autonomía político-administrativa para otras regiones que, reuniendo las condiciones previstas por la Constitución, aspirasen a ella.¹³

Segons Lleó-Oliveras-De Inés, la perspectiva federal no podia ser obviada, malgrat les prescripcions de la Constitució de 1931; ans al contrari, responia al sentiment d'un bon nombre de personalitats polítiques. I ells mateixos es manifestaven favorables a l'opció autonòmica. Fins aquí, les declaracions de principis.

Josep M. Sanahuja ha explicat amb detall les vicissituds de la creació de la Junta de Seguretat, de la redacció dels dictàmens de com s'havia de procedir als traspassos dels serveis d'Ordre Públic,¹⁴ les etapes que s'havien de recórrer fins que la Generalitat en tingués l'assumpció definitiva i la creació de la figura del governador general de Catalunya.¹⁵ La formació de la Comissaria General d'Ordre Públic —al capdavant de la qual se situava l'esmentat comissari general a què es refereixen Lleó-Oliveras-De Inés— va aprovar-se per Decret de Presidència de la Generalitat de 28 d'agost de 1933.¹⁶ Joan Selves en va assumir la titularitat, i també el càrrec de governador general, amb el nom de comissari general d'Ordre Públic en funcions de governador general de Catalunya. Es tractava de fer un traspàs de competències al més controlat possible, sense que hi hagués desajustos ni «duplicitat de comandaments en els serveis d'ordre públic de Catalunya al llarg del període en què s'efectuarien els traspassos...».¹⁷

Els cossos d'Investigació i Vigilància, i de Seguretat, van ser traspassats per virtut de l'acord de la Junta de Seguretat de 3 de novembre de 1933.¹⁸ Sanahuja posa en relleu l'amplitud del traspàs dels serveis d'ambdós cossos (excepte immigració, emigració, estrangeria, policia de fronteres i règim d'extradició i expulsió, que van quedar a càrrec de la policia de l'Estat), així com el control de la Generalitat sobre el nomenament dels càrrecs directius i la seva capacitat per dictar normes de règim interior i reglaments de funcionament dels cossos de seguretat (amb la limitació del règim militar a què estava sotmès el Cos de Seguretat). Així mateix, destaca que va realitzar-se una efectiva coordinació entre els serveis de policia de la Generalitat i els de l'Estat, i que el traspàs dels funcionaris es va ajustar a les normes de caràcter general del Govern de la República.¹⁹ És a dir,

13. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945, p. 99.

14. Decret de 29 d'agost de 1933.

15. SANAHUJA, J.M. *Les Conselleries de Governació i Justícia de la Generalitat de Catalunya. 1931-1934*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1992.

16. Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya, núm. 86, 31 d'agost de 1933.

17. SANAHUJA, J.M., op. cit., 1992, p. 55.

18. Decret de la Presidència del Consell de Ministres, de 15 de novembre de 1933.

19. Decrets de 21 de novembre de 1932 i de 28 de març de 1933.

que podien optar entre passar al servei de la regió autònoma (amb els mateixos drets i escalafó) o continuar al de l'Estat, la qual cosa significava que fins al 31 de març de 1934 romandrien a Catalunya i l'endemà s'incorporarien a les noves destinacions a d'altres regions. Tanmateix, els que prestaven servei fora de Catalunya podrien sol·licitar a la Direcció General de Seguretat passar a la regió autònoma.²⁰

Lleó-Oliveras-De Inés paren una especial atenció a aquesta problemàtica del traspàs dels funcionaris dels cossos policials. Pel que fa als cossos de Seguretat i Assalt afirmen que, malgrat no disposar d'unes dades precises, el nombre dels qui van optar pel seu traspàs a la Generalitat:

...fue bastante elevado y que las plantillas de Jefes y Oficiales de dichos Cuerpos fueron completamente cubiertas por antiguos Oficiales y Jefes, ya que, dado su carácter y procedencia militares, la Generalidad no podía crearlos por falta de atribuciones en esta materia, reservada exclusivamente al Poder Central.

Mentre que en relació amb el Cos de Vigilància només cent deu van ser traspassats, «siendo este número notoriamente insuficiente para cubrir las más elementales necesidades». Quedaven en situació d'excedents voluntaris en el cos d'origen i «comprendían aproximadamente una quinta parte de los que se encontraban destinados a Cataluña».²¹ En conseqüència, entre quatre-cents i cinc-cents funcionaris continuaven prestant el seu servei al Govern de la República, que els havia de mantenir en plantilla.

Segons els autors, per aquest motiu i davant del requeriment de cobrir les necessitats més elementals, el Govern català va crear l'Escola de Policia de la Generalitat, que va obrir les portes el 20 de novembre de 1933, amb dos-cents vuitanta-un alumnes admesos després de la convocatòria de concurs oposició. La creació d'aquesta Escola havia estat aprovada pel Consell Executiu de la Generalitat el 15 de juliol de 1933.²² El conseller Joan Selves la justificava pel fet que «a tot Catalunya hi havia una plantilla de 650 policies, clarament insuficient per cobrir les necessitats del país, i en aquells moments només hi havia 400 places cobertes. A més a més (...) confiava en la tasca que realitzarien els nous policies, pel fet de ser catalans o coneixedors de Catalunya, i també per la preparació que rebrien a la nova Escola de Policia».²³ La necessitat de cobrir les vacants i d'ampliar la plantilla del cos a mesura que ho requerís l'ordre públic n'avalaven la posada en marxa.

Perspectiva de futur, voluntat de disposar d'una policia qualificada i urgència immediata d'atendre les necessitats del moment. Tots aquests

20. SANAHUJA, J.M., op. cit, 1992, p. 59-63.

21. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945 p. 78-79 i 100.

22. Decret de la Conselleria de Governació de 17 de juliol de 1933.

23. SANAHUJA, J.M., op. cit, 1992, p. 126.

elements van estar presents a l'hora de posar en funcionament l'Escola Preparatòria de Policia. Però també la improvisació, ja que enlloc no s'especificava «l'organització i l'estructura de l'escola, ni la dependència orgànica ni els comandaments que ha(via) de tenir, ni el pla d'estudis, ni la titulació, etc.».²⁴ Davant d'això, era el conseller de Governació qui havia de dictar les disposicions oportunes que permetessin organitzar i engegar l'Escola, la qual cosa va suposar la publicació al BOGC, de forma desordenada, d'un seguit de normes al llarg dels mesos següents. En concret, a l'agost va formar-se un tribunal que havia de seleccionar els aspirants a l'Escola per mitjà d'uns exàmens i de la superació d'un reconeixement mèdic i una prova psicotècnica. En total van entrar dos-cents setanta-nou alumnes, segons Sanahuja; dos-cents vuitanta-un, segons Lleó-Oliveras-De Inés. Les xifres són gairebé idèntiques. Com també la coincidència a considerar que, més que d'un curs de formació, calia parlar d'un curset accelerat de quatre mesos de duració que, a més, va quedar interferit per la intensa conflictivitat obrera a Barcelona i, en concret, per la vaga dels transports urbans.

El Govern de la Generalitat va optar per assegurar aquest servei amb una decisió polèmica: suplantar els vaguistes per policies i encarregar aquesta missió als alumnes de l'Escola, que van passar a ser considerats personal auxiliar a les ordres del conseller de Governació.²⁵ Sota la protecció de la Guàrdia Civil i de guàrdies de Seguretat, van actuar directament com a agents policials i van passar a conduir autobusos, tramvies i metros, la qual cosa va provocar violents incidents amb els vaguistes, entre els quals va haver-hi diversos ferits. No era una manera gaire galdosa d'iniciar la seva formació els futurs agents de la policia catalana. Com tampoc no ho era que el conseller Selves hagués d'intervenir per tallar els abusos que van protagonitzar alguns d'aquests alumnes, els quals —tal com va denunciar la premsa de l'època— van abusar de la seva condició d'auxiliars de policia per entrar de franc «als espectacles públics, (...) acudi(r) a locals de moral dubtosa (cosa que se'ls va prohibir) i que feien pràctiques i exercicis de tir a compte i risc seu».²⁶

Van començar les classes amb gairebé un mes de retard. La formació dels aspirants va reduir-se a un curs integrat per cinc matèries:

- policia legal, a càrrec del professor doctor Sala Perxes
- dret polític, administratiu i penal, a càrrec de l'advocat Masramon
- policia científica i policia pràctica, a càrrec de Ramon Pineda
- pràctiques de tir i ús d'armes, pel professor Botey
- cultura física, pel professor Vila Pou

24. SANAHUJA, J.M., op. cit., 1992, p. 127.

25. BOGC, núm. 125, 25 de novembre de 1933.

26. SANAHUJA, J.M., op. cit., 1992, p. 128.

El curs va acabar-se a finals de març de 1934, sense que els resultats poguessin ser gaire satisfactoris malgrat que tots els alumnes d'aquesta primera promoció van aprovar. De forma immediata van ingressar al Cos d'Investigació i Vigilància com a agents de tercera classe i la puntuació que van obtenir va possibilitar la formalització de la numeració, correlativa i reglamentària, del nou escalafó general de la Policia de Catalunya. En aquestes condicions no pot estranyar que aquesta preparació fos insuficient, mancada de planificació i de mitjans.

No debades, Lleó-Oliveras-De Inés van considerar que la Policia de Catalunya va dur a terme la seva comesa a força de bona voluntat més que no pas de professionalitat. Aquesta valoració també va afectar la segona promoció, formada a partir del Decret de 2 de desembre de 1933, que convocava nous aspirants per a cobrir les noves vacants. En aquest cas va formar-se un contingent de quatre-cents dotze alumnes, que van ser designats agents auxiliars i van començar immediatament a prestar servei alternant amb les classes de l'Escola. El curset va durar tres mesos i, en acabar, van ser nomenats «sin el número de escalafón reglamentariamente previsto para el momento de su promoción y con el que debían encontrar su puesto en el escalafón general, con solo aplicar la simple continuación de los promovidos a la cola de los ya existentes, de tal manera que ninguno de aquellos funcionarios, al salir de la Escuela, conocía su exacta situación reglamentaria ni administrativa».²⁷

L'arribada de Josep Dencàs a la Conselleria de Governació va suposar una reorganització del centre formatiu com a Escola Superior de Policia de Catalunya, amb una triple missió, recollida en el Decret de 9 de juliol de 1934:

... en primer lloc, completar la formació dels agents de 3ª classe diplomats a l'escola preparatòria (la qual desapareixeria i seria absorbida per la nova escola); en segon lloc, reciclar tots els policies de Catalunya, tant els del Cos d'Investigació i Vigilància com els del Cos de Seguretat, a fi d'entrenar-los en les tècniques més modernes de prevenció i persecució del delictes i el restabliment de l'ordre públic; i en tercer lloc, formar els futurs policies, per mitjà d'uns cursos complets de dos anys...²⁸

L'ambició del projecte era molt més gran, en tots els àmbits, tant per la nova infraestructura tècnica i professional que pretenia endegar (i que, possiblement, no tenia viabilitat) com per la voluntat de Dencàs de fer una policia ajustada al seu ideal de pàtria catalana, mancada de legitimitat democràtica i considerada com un mer instrument de control social i polític. Sigui com sigui, els fets d'octubre de 1934 van impedir-ne la materialització.

27. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945, p. 88.

28. SANAHUJA, J.M., op. cit., 1992, p. 129.

En total, van sortir sis-cents noranta-tres nous funcionaris a Catalunya de les dues promocions formades a l'Escola de Policia, als quals calia afegir els cent deu anteriorment esmentats. La preocupació de Lleó-Oliveras-De Inés no era tant pel nombre mateix de vuit-cents tres policies autonòmics, com pel caràcter de precedent que suposaria aquest model i les implicacions que en derivarien si s'aplicava als possibles futurs processos estatutaris a València, Múrcia, Andalusia, Aragó, Navarra, Galícia, Astúries i el País Basc. Les dimensions de l'aparell d'ordre públic dependent de l'Estat serien desorbitades en relació amb els territoris sotmesos a règim d'unitat administrativa i el seu cost, desproporcionat, per als serveis que havia de desenvolupar. En conseqüència, van defensar que:

... el Cuerpo de Policía debería ser único y componer un solo escalafón, con carnet y placa o distintivos únicos, del cual las regiones autónomas podrían escoger los funcionarios que les interesasen o considerasen gratos, sin perjuicio de que estos funcionarios no perdieran su cualidad de tales del Poder central al pasar a prestar sus servicios en la región autónoma.²⁹

L'organisme de Policia de la República espanyola hauria de formar un únic bloc i un sol escalafó de forma que quan els serveis fossin traspassats a una regió autònoma, s'obris concurs entre els funcionaris per cobrir un determinat nombre de places de cada categoria. D'aquesta forma també s'evitaria el problema que es va plantejar a Catalunya quan tan sols sis comissaris van tenir al seu càrrec vuit-cents agents funcionaris de categories inferiors. A més, entenien que aquesta unificació no impedia que els organismes autonòmics exercissin la direcció del cos, en mantinguessin la legislació i poguessin exigir unes determinades condicions als funcionaris del seu territori. Aquesta alternativa —segons els autors— també la defensaven altres col·legues seus, si bé per raons diferents: bàsicament com a conseqüència de les dues incautacions —una el 1934 i una altra el 1937— dels serveis d'Ordre Públic per part de l'Estat a Catalunya. I encara indiquen una darrera raó: cap dels cessants amb motiu dels fets d'octubre de 1934 no va dubtar a signar les nòmines que, de forma provisional, els atorgava la categoria d'agents de tercera classe interins del Cos d'Investigació i Vigilància del poder central. És a dir, no van tenir cap mena de problema a passar al servei de l'Estat central.

La repressió que va afectar la Policia de la Generalitat després d'aquells esdeveniments va constituir el nou moment sobre el qual van parar esment Lleó-Oliveras-De Inés. Van considerar injust i il·legal el decret del governador general que cessava tots els funcionaris del Cos d'Investigació i Vigilància, i també la gran majoria del de Seguretat i de la Guàrdia d'Assalt, sobre la base de la incautació de les competències d'Ordre Públic decreta-

29. Op. cit., p. 101-102.

da pel Govern central. I a partir d'aquesta valoració, feien una mirada crítica sobre allò que havia estat la policia impulsada per la Generalitat, a partir dels elements següents:

a) Denunciaven l'escassa atenció que fins llavors s'havia prestat a l'organització de la policia i més tenint en compte que la qüestió de l'ordre públic era un dels problemes fonamentals de l'Estat i un dels factors essencials de l'ordenació de la vida quotidiana. En relació amb això, insistien en el caràcter improvisat que va tenir la creació de l'Escola de Policia:

No creemos que las cinco asignaturas que componían el curso, reducidas a cuatro a los pocos días de comenzado éste, por haberse retirado, no sabemos por qué causas, el profesor de Medicina Legal, puedan convertir en el corto espacio de tres meses, en funcionarios mínimamente capacitados para el desempeño de sus cargos, a los simples ciudadanos que, como generalmente ocurrió en este caso, procedían del comercio, de fábricas y talleres donde, ejerciendo determinadas y múltiples ocupaciones, no podían estar ni relativamente preparados en materia policial. Afortunadamente, y lo decimos en su honor y satisfacción, estos ciudadanos, simples obreros en su mayoría, demostraron poseer un bien alto concepto de la misión que se les confiaba...³⁰

I és que va ser la seva bona voluntat l'única cosa que va permetre que superessin els obstacles. No només el pla d'estudis va ser del tot insuficient per dotar de la capacitat necessària als aspirants, perquè havia bandejat una multiplicitat d'aspectes essencials (des de l'àmbit del dret al de la policia científica), sinó que la qualitat de les classes estava molt lluny dels mínims exigibles.

b) D'aquesta forma, els beneficiats van ser els antics funcionaris del Cos que van passar al servei de la Generalitat:

Su antigüedad y su experiencia, unidas a la preparación técnica que habían recibido, o que, en todo caso, se habían procurado, les hacía indispensables al nuevo organismo y, lógicamente, les llamaba a desempeñar cargos de dirección.³¹

Així, els cent deu funcionaris traspassats van assolir un important paper en els ascensos que havien de venir i, en conseqüència, en l'organització dels quadres policials. La improvisació també va provocar que no es reguessin jurídicament els ascensos dels funcionaris de la primera, la segona ni de les promocions successives: el referent jurídic continuava sent el Reglament de 1930.

30. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945, p. 81.

31. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945, p. 82.

I encara una darrera conseqüència d'aquesta improvisació: quan la Generalitat va recuperar les competències d'ordre públic després de les eleccions de febrer de 1936, la situació no va canviar. És ben cert que els fets de juliol de 1936 van deixar poc temps, però la inexistència de cap plantejament sobre aquesta qüestió (ni l'existència real de la mateixa Escola Superior de Policia) no va afavorir una solució, ni tan sols d'urgència, després del 19 de juliol. La selecció que s'havia realitzat havia prescindit de tota formalitat legal ja que tampoc no hi havia cap precedent jurídic ni cap realitat a tenir en compte i va ser un dels grans motius de descontentament entre els funcionaris de la Generalitat.

c) En l'àmbit estatal, no va superar-se el malestar, les rivalitats i els antagonismes dins la policia, sinó que van incrementar-se. Dos factors hi van contribuir. En primer lloc, l'ingrés al cos, per concurs especial, d'agents procedents de la classe de sergents i suboficials de l'exèrcit, sense passar per l'Escola de Policia. En segon lloc, la divisió dels efectius en dues escales: la tècnica i l'auxiliar, la qual cosa va suposar una diferenciació qualitativa entre els seus membres. Això va expressar-se amb més cruesa arran de les represàlies pels fets d'octubre de 1934 i que van afectar molts funcionaris: set-cents només a Catalunya, a més de bona part del Cos de Seguretat. Els cent deu funcionaris que havien estat traspasats des del poder central van ser suspesos de feina i sou i van ser sotmesos a expedient administratiu individual i, en alguns casos, a causa sumarial. Dins la policia, es va intensificar la campanya de difamació i escarni contra els «indesitjables» represaliats i, encara més, si eren els «renegats» que havien estat traspasats a la Generalitat i els «escamots» que estaven al servei del poder autonòmic. Segons Lleó-Oliveres-De Inés:

... como se trataba esencialmente de hacer revivir el malestar entre los funcionarios y de agravar en lo posible la situación de los que habían caído en desgracia, creyendo que con esto solidificaban y apuntalaban su propia posición y sus inextinguibles ambiciones, confundieron a todos, amigos y enemigos, en el mismo haz de «malos españoles y de traidores a la patria».³²

Els instigadors de la campanya van tenir en la revista *Investigación* el seu portaveu; mentre que des de la nova revista *Policia Gubernativa* —en què van participar els autors—:

... se desmintieron todas las calumnias y acusaciones que, por medio de aquel libelo, se dirigieron contra unos funcionarios que eran sancionados de una manera tan arbitraria como ilógica, por el delito de haber acatado las órdenes del Gobierno de que, como tales funcionarios dependían, y no faltó quienes opinaron que las san-

32. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945, p. 93.

ciones que se aplicaron a dichos funcionarios se apoyaban en el hecho, básicamente inconcebible de «pensar en republicano»...³³

La reforma de l'escala policial (tècnica i auxiliar), que podia tenir elements de racionalitat, va quedar invalidada perquè era insuficient i no responia a cap pla global de reforma profunda de la policia espanyola.

De forma més contundent, López de Sagredo considera que l'acció de la Generalitat va ser insignificant en relació amb la millora del Cos de Seguretat i es va limitar a modificacions epidèmiques que només van afectar l'uniforme i la insígnia. Van continuar actuant en funció de les vicissituds polítiques i, en conseqüència, no hi va haver diferència entre el que depenia de l'Estat i el del Govern autònom, ja que no només es regien pel mateix projecte de Reglament sinó que «ambos son la más completa negación de lo que se debe entender por Policía». I per aquest motiu no van acomplir la seva tasca de manteniment de l'ordre públic quan va esclatar la rebel·lió militar. La seva actuació «no les ha permitido nunca imponerse en el ambiente popular, donde siguen siendo vistos con burlas y poco respeto».³⁴ En definitiva, es remetia a l'escassa reforma policial duta a terme durant aquests anys.

Dos mesos després de la victòria electoral del Front Popular, pel maig de 1936, la majoria dels funcionaris que havien estat separats del Cos a conseqüència dels fets d'octubre de 1934 encara no s'havien reincorporat i va caldre que succeís l'assassinat dels germans Badia per a què es precipités el tràmit, davant de la greu situació de l'ordre públic. Aquest retard, a més, va significar un greuge comparatiu en relació amb els diputats i polítics que també havien estat suspesos i detinguts pels mateixos fets d'octubre, però que havien estat reposats en els seus llocs de forma immediata. El malestar va augmentar quan, segons els autors, les comissions de funcionaris cessants van entrevistar-se amb «ciertas 'personalidades' extrañándose de aquella demora en su reposición, se les repondió con la sonrisa en los labios: 'Tomad las Comisarías por asalto!'»³⁵ La tardana reposició d'aquells funcionaris va suposar el perllongament indefinit del règim d'interinitat i d'inseguretat i del projecte d'Escola Superior de Policia ni tan sols se'n va tornar a parlar.

En aquestes condicions va esdevenir-se la sublevació militar, amb un general al capdavant que possiblement pensava desenvolupar «un juego de pocas tablas».

Pero se equivocó totalmente! (...) aquella madrugada y en las jornadas siguientes en la calle, cara a cara con los sublevados, se jugaban corajudamente las deci-

33. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945, p. 96.

34. LÓPEZ DE SAGREDO, J., op. cit., 1959, p. 35-36.

35. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945, p. 87.

siones venideras. Y fue allí, en la calle, en sus puestos de honor y de lucha en defensa de la legalidad republicana, allí, en la Plaza de Pi y Margall, en la calle de París, en la de Aragón, en la de Aribau, en la plaza de la Universidad y en la de Cataluña, en el Paseo Colón, en la Puerta de la Paz y en Atarazanas, allí, en la calle, codo con codo con el pueblo y con sus héroes, entre los que tenían puesto de honor, allí estaban los funcionarios de Orden Público de Cataluña, cumpliendo con su deber. Allí estaban Vigilancia, Asalto, Seguridad, Mozos de Escuadra, Guardia Urbana y, en fin, allí estaba también la Guardia Nacional Republicana, tan maltrecha y despreciada poco después, que cumplía su deber como el primero, dando también pruebas de emocionante calma y disciplina y de adhesión al régimen republicano.

Era pues, por segunda vez, que aquellos funcionarios se lo jugaban nuevamente todo, a cara o cruz, dando pruebas inequívocas de su lealtad inquebrantable.

Y siguieron los días febriles de la guerra.³⁶

Aquesta visió «heroica» del comportament policial davant de la insurrecció militar entra en contradicció amb la reflexió més general dels mateixos autors al voltant de les insuficiències reformistes que van possibilitar que el Cos d'Investigació i Vigilància:

... estuviese plagado de gentes más o menos fascistas o simpatizantes con el fascismo. Y esto, que tenía sus motivos determinantes, aunque no sus razones, hizo que una buena parte de los elementos del Cuerpo estuviesen de acuerdo con el alzamiento militar y determinara, en otros, la inhibición simpatizante con los rebeldes o bien, como en otros casos hemos constatado, la pura y simple indiferencia acomodaticia del que, sin tomar partido por nadie, espera que las cosas se arreglen para continuar su vida sosegada...³⁷

Aquesta important presència de simpatitzants o addictes al feixisme l'atribuïen a les insuficiències reformistes, en concret al fet que l'organització de la policia durant la República no va trencar amb l'herència de la monarquia i que la majoria dels funcionaris havien estat formats i havien servit durant l'antic règim. Sobre aquesta qüestió coincidien amb la valoració de López de Sagredo respecte del Cos de Seguretat.

Les places de comissari, inspector i agents de primera estaven ocupades per funcionaris procedents de l'antic règim i la República només havia tingut temps material per a crear funcionaris que, tot just, havien ascendit a agents de segona classe al cap dels tres anys preceptius. Ho certificaven de forma contundent:

El Cuerpo de Investigación y Vigilancia en peso, salvado el pequeño número de los funcionarios creados por la República, aunque no todos, procedía de los tiempos

36. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945, p. 89.

37. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945, p. 85

de la Monarquía y lo que indudablemente es peor, de la Dictadura primoriverista y sucesivas; época en que ser republicano, pensar en republicano era un delito. Así, no es aventurado afirmar que a pesar de haber acatado la República, ya que en España, y puede ser que más que en España en otra parte, como en todos los países, era monárquica la concepción que de su misión tenían la mayoría de los funcionarios. Que no queremos mentirnos a nosotros mismos negando lo que es lógico: todos los regímenes, sea el que fuere, otorgan los cargos y empleos de su Administración, primero a los partidarios y, si no bastan éstos, que sería cosa rara, a los indiferentes. Pero nunca a los que opinan adversamente...³⁸

D'aquesta forma, en esclatar la rebel·lió militar es van distingir nítidament els funcionaris addictes a la República —els de les noves fornades— dels simpatitzants dels facciosos: eren les altes jerarquies del cos, alguns dels quals no només van mostrar-hi afinitats sinó que es van alinear decididament al costat dels que pretenien assassinar el règim republicà. Només la investigació empírica, però, ens permet de fixar la validesa o no d'aquesta valoració.³⁹ Tanmateix, s'iniciava una nova etapa determinada per la Guerra Civil durant la qual la funció policial a la rereguarda republicana va experimentar una transformació radical i la reflexió sobre aquest aspecte va obrir noves perspectives.

38. LLEÓ, OLIVERAS, DE INÉS, op. cit., 1945, p. 86.

39. Per l'actuació de les forces policials a Barcelona, vegeu ESCOFET, F. *Al servei de Catalunya i la República*, vol. II. *La victòria (19 de juliol de 1936)*. Edicions Catalanes de París, 1973. GUARNER, V. *L'aixecament militar a Catalunya i la Guerra Civil*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980. I RISQUES, M.; BARRACHINA, op. cit., 2001.